

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ, ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 341.645

ЮРИСДИКЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Гламазда Петро Володимирович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0003-1133-9205

Кравчук Микола Артемович,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0001-5904-7506

У статті з'ясовано особливості юрисдикції ЄСПЛ, які визначають його місце серед інших міжнародних судових інституцій, а також характеризують його роль у загальній справі захисту прав та свобод людини. Проаналізовано статті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, які визначають юрисдикцію ЄСПЛ, щодо тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї. Досліджено субсидіарний характер юрисдикції ЄСПЛ. Охарактеризовано територіальну (*ratione loci*) та юрисдикцію в часі (*ratione temporis*) ЄСПЛ, які на думку авторів є найбільш актуальними в контексті військового вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави та окупації окремих територій України. Встановлено, що за загальним правилом територіальна юрисдикція ЄСПЛ розповсюджується на всю суверенну територію Високої Договірної Сторони Конвенції, та в прецедентній практиці суду набув поширення екстериторіальний принцип визначення юрисдикції. Зокрема у міждержавному спорі між Республікою Кіпр та Туреччиною було підтверджено можливість застосування Конвенції до окупованих територій. Принцип екстериторіальності був застосований також при розгляді справи «Ілашку та інші проти Молдови та Росії». Щодо юрисдикції ЄСПЛ в часі з'ясовано, що вона визначається датою набрання чинності Конвенцією для держави – відповідача у справі та моментом денонсації Конвенції. Разом з тим учасниця може денонсувати Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи. Зроблено висновок, що така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, Конвенція про захист прав та основоположних свобод, юрисдикція, права людини, окупація.

Hlamazda Petro, Kravchuk Mykola. Jurisdiction of the European court of human rights: problem issues

The article clarifies the features of the jurisdiction the ECtHR, which determine its place among other international judicial institutions, as well as characterize its role in the general case of protecting human rights and freedoms. The articles of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which determine the jurisdiction of the ECtHR, have been analyzed in relation to the interpretation and application of the Convention and its Protocols. The subsidiary nature of the ECtHR's jurisdiction has been studied. The territorial (*ratione loci*) and temporal jurisdiction (*ratione temporis*) of the ECHR are characterized, which, according to the authors, are the most relevant in the context of the full-scale invasion of the Russian Federa-

tion on the territory of our state and the occupation of certain territories of Ukraine. It has been established that, as a general rule, the territorial jurisdiction of the ECtHR extends to the entire sovereign territory of the High Contracting Party to the Convention, and in the precedent practice of the court, the extraterritorial principle of determining jurisdiction has become widespread. In particular, in the interstate dispute between the Republic of Cyprus and Turkey, the possibility of applying the Convention to the occupied territories was confirmed. The principle of extraterritoriality was also applied during the consideration of the case "Ilashku and others against Moldova and Russia". As for the jurisdiction of the ECtHR, it has been found out over time that it is determined by the date of entry into force of the Convention for the defendant state in the case and the moment of denunciation of the Convention. At the same time, a member may denounce the Convention only after the expiration of a five-year period from the date on which it became a party to it, and six months after submitting the appropriate notification to the Secretary General of the Council of Europe. It is concluded that such denunciation does not release the High Contracting Party concerned from its obligations under the Convention in respect of any act which may have been a violation of such obligations and which could have been committed by it before the date on which the denunciation takes effect.

Key words: *the European Court of Human Rights, Convention for the protection of the human rights and Fundamental Freedom, human rights, jurisdiction, occupation.*

Постановка проблеми. Основним завданням Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) є забезпечення дотримання сторонами своїх зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (далі - Конвенція) та Протоколами до неї. Право людини звернутися за захистом до ЄСПЛ не може бути обмежене ніякими надзвичайними обставинами в тому числі в період військового стану та окупації. На превеликий жаль починаючи з 2014 року для України ця проблема є актуальною, особливо в контексті військового вторгнення на територію України російських військ 24 лютого 2022 року. На сьогоднішній день ЄСПЛ є надією для України на досягнення справедливості на міжнародному рівні і притягнення до відповідальності Росії за масові порушення прав людини на території України, починаючи з 2014 року. Разом з тим 16 вересня 2022 року ЄСПЛ остаточно втратив юрисдикцію над Росією, а розгляд тисяч скарг проти неї опинився під питанням, у тому числі міждержавні скарги, подані Україною. Це стало наслідком виключення Російської Федерації зі складу Ради Європи. Тому з'ясування проблемних питань територіальної та юрисдикція в часі ЄСПЛ є актуальним як ніколи.

Значну увагу питанням юрисдикції ЄСПЛ приділено в наукових працях Бунчук О.Б., Мазура М.В., Плотнікова О.В., Опольської Н.М., Бабой А.М., та Галкіна І.Г. Але внаслідок динамічних політичних процесів та формування нової прецедентної прак-

тики дослідження юрисдикції ЄСПЛ ще потребують розгляду та доповнень.

Виклад основного матеріалу. 10 грудня 1948 року Організація Об'єднаних Націй прийняла Загальну декларацію прав людини, метою якої є сприяння загальному визнанню викладених у ній прав, з метою посилення захисту прав людини на міжнародному рівні. Хоча декларація була надзвичайно важливою для встановлення глобального міжнародного стандарту, вона була, по суті, прагненням і не мала механізму судового захисту. Але намагання забезпечити належну реалізацію прав і свобод людини в той час проявилися не лише на глобальному, але і на регіональному рівні. Через рік після прийняття декларації держави – члени нової міжнародної організації – Ради Європи, розпочали роботу над Європейською конвенцією з прав людини, черпаючи натхнення з прав, які уже були закріплені у Загальній декларації прав людини, але з тією важливою різницею, що Конвенція повинна була не тільки проголосити основоположні права людини, а й створити особливий механізм їхнього захисту.

Конвенцію було прийнято членами Ради Європи в Римі 4 листопада 1950 року та набула вона чинності лише 3 вересня 1953 року після її ратифікації країнами – підписантами та здачі на зберігання десяти ратифікаційних грамот. Відповідно до статті 19 Конвенції у редакції 1950 року для забезпечення виконання Високими Договірними Сторонами взятих на себе

зобов'язань створювалися Європейська комісія з прав людини та Європейський суд з прав людини [1].

Як зазначає О.Б. Бунчук, створення ЄСПЛ, як унікальної міжнародної судової інституції, стало подією, аналогів якої у світі ще не існувало. Його призначення полягало у забезпеченні ефективного судового захисту прав та свобод людини, порушення яких допустила та не виправила вчасно держава, яка є учасником Конвенції. Відповідно і юрисдикція ЄСПЛ як специфічної міжнародної судової інституції є унікальною. Саме особливості юрисдикції ЄСПЛ визначають його місце серед інших міжнародних судових інституцій, а також характеризують його роль у загальній справі захисту прав та свобод людини [2, с. 336].

Зазвичай під юрисдикцією розуміють передбачену законом сукупність повноважень визначених органів щодо розгляду та вирішення справ, віднесених до їх компетенції. Статтею 32 Конвенції встановлено, що юрисдикція ЄСПЛ поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та Протоколів до неї, подані йому на розгляд згідно зі статтями 33, 34, 46 і 47. При цьому спори, які виникають щодо юрисдикції ЄСПЛ вирішуються безпосередньо самим судом [1]. В контексті статті 32 Конвенції йдеться про справи міждержавного характеру (стаття 33) справи за заявами індивідів, неурядових організацій або групи осіб (стаття 34) та консультативні висновки за запитом Комітету Міністрів Ради Європи (стаття 47).

Отже, доступ до ЄСПЛ, як установи, яка утворена та діє на міжнародних правових засадах мають не лише держави, а й звичайні люди, а також їх об'єднання та неурядові організації, що можна вважати принципово новим рівнем захисту прав людини.

Та як справедливо зазначає М.В. Мазур, юрисдикція ЄСПЛ, попри свою унікальність, має субсидіарний характер та обмежується тлумаченням і застосуванням саме Конвенції, а не внутрішнього законодавства Високих Договірних Сторін [3, с. 47]. Тобто діяльність ЄСПЛ створює лише додаткові гарантії прав та свобод людини і жодним чином не виконує функції «найвищої або четвертої інстанції» щодо національ-

них судових установ, тому що захист цих прав, насамперед, є обов'язком і завданням власне Високих Договірних Сторін, що впливає зі змісту статті 1 Конвенції. Основне завдання власне ЄСПЛ є встановити чи дійсно було допущено порушення, про яке йдеться у індивідуальній скарзі та визначити чи відповідає національне законодавство Високої Договірної Сторони нормам Конвенції та чи здатне воно ефективно забезпечувати їх практичну реалізацію. Але власне забезпечення дотримання конвенційних принципів та стандартів вже є завданням держав – учасниць та їх національних органів влади [2, с. 5].

Разом з тим вирішуючи питання про наявність чи відсутність порушення гарантованих у Конвенції прав і свобод, ЄСПЛ змушений давати оцінку діям чи бездіяльності національних органів влади чи національному законодавству щодо їх відповідності Конвенції. Однак ЄСПЛ постійно підкреслює, що він не дає ніяких обов'язкових вказівок державам – відповідачам, вибір способу виправлення ситуації, що спричинила порушення Конвенції, є прерогативою відповідної держави [3, с. 48].

Особливої уваги заслуговує і той факт, що з 1 серпня 2018 року ЄСПЛ також має консультативну юрисдикцію. Згідно з Протоколом 16 до Європейської конвенції, який набув чинності 1 серпня 2018 року і який ратифікований Україною, вищі судові установи Високої Договірної Сторони, як визначено відповідно до статті 10, можуть звертатися до ЄСПЛ щодо надання консультативних висновків з принципових питань, які стосуються тлумачення або застосування прав і свобод, визначених Конвенцією або протоколами до неї. Разом з тим суд, який звертається із запитом до ЄСПЛ, може отримати консультативний висновок лише у тому випадку, якщо справа перебуває у його провадженні [4]. Такі консультативні висновки не мають обов'язкової сили і радше є рекомендаційним тлумаченням.

Традиційно у теорії міжнародного права виокремлюють чотири аспекти юрисдикції притаманної судовим органам, в тому числі і ЄСПЛ, а саме: предметна юрисдикція (*ratione materiae*), територіальна юрисдикція (*ratione loci*), юрисдикція

в часі (*ratione temporis*), юрисдикція за колом суб'єктів (*ratione personae*).

В контексті останніх подій повномасштабної війни проти нашої держави, яку з 24 лютого веде Російська Федерація під вигаданими гаслами так званої «спеціальної військової операції» та окупації окремих територій України найбільш актуальним для дослідження є територіальна юрисдикція та юрисдикція в часі ЄСПЛ, оскільки саме в цих аспектах на сьогоднішній день виникає найбільше питань.

Територіальна юрисдикція ЄСПЛ відповідно до ст. 1 Конвенції тісно пов'язана з територією держав – учасниць, але не завжди обмежується суто їх територією. Згідно з нормами міжнародного права до території держави відносять об'єкти, які прирівнюються до її території. А тому під юрисдикцію держави підпадають дії посадових осіб держави за кордоном. Так, у справі «М проти Сполученого Королівства та Ірландії» (*M v United Kingdom and Ireland*), суд відзначив, що Високі Договірні Сторони зобов'язані забезпечувати названі права та свободи всім особам, що перебувають під їхньою владою та відповідальністю, не тільки коли влада здійснюється над своєю власною територією, але також, коли вона здійснюється за кордоном [5]. Отже, за загальним правилом територіальна юрисдикція ЄСПЛ розповсюджується на всю територію Високої Договірної Сторони Конвенції.

Разом з тим у статті 56 Конвенції, передбачена можливість держави – учасниці при ратифікації чи будь-коли після цього заявити шляхом повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи про те, що дія цієї Конвенції поширюється на всі чи деякі з територій, за міжнародні відносини яких вона є відповідальною. Однак положення цієї Конвенції застосовуються до таких територій з належним урахуванням місцевих вимог [1].

Прецедентна практика ЄСПЛ пішла ще далі, так у рішеннях суду набув поширення екстериторіальний принцип визначення юрисдикції. Можливість застосування Конвенції до окупованих територій була підтверджена ЄСПЛ у міждержавному спорі між Республікою Кіпр та Туреччиною. Суд визнав можливість застосування Конвенції до окупованої території Північного Кіпру [6].

У своєму рішенні від 10 травня 2001 року ЄСПЛ постановив, шістьнадцятьма голосами проти одного, що факти, оскаржувані в цій заяві, підпадають під компетенцію Туреччини, у контексті статті 1 Конвенції, і, отже, мають наслідком відповідальність держави – відповідача згідно з Конвенцією. Посилаючись на пункт 56 свого рішення у справі «Лоїзиду проти Туреччини» (*Loizidou v. Turkey*) ЄСПЛ дійшов висновку, що відповідальність Туреччини, згідно з Конвенцією, повинна розглядатися як така, що поширюється на всі дії «ТРПК», і тому потрібно задовольнити у повному обсязі всі скарги, наведені в цій заяві, незалежно від того, чи належать вони до дій або бездіяльності турецької або турецько-кіпрської влади [6].

Роблячи цей висновок, ЄСПЛ зазначив, що він узгоджується з висловленою раніше думкою суду, що викладена в рішенні у справі «Лоїзиду проти Туреччини» (*Loizidou v. Turkey*). У цьому рішенні Суд зазначав, що в результаті військових дій – законних або незаконних, на півночі Кіпру Туреччина здійснює ефективний всеосяжний контроль у регіоні за межами власної території і це покладає на неї відповідальність згідно з Конвенцією за політику та дії органів «ТРПК». Зобов'язання щодо забезпечення в такому районі прав і свобод, визначених у Конвенції, випливає з самого факту такого контролю, незалежно від того, здійснюється він безпосередньо, за допомогою власних збройних сил або через підпорядковану місцеву адміністрацію, яка продовжує існувати завдяки військовій та іншій підтримці з боку Туреччини [7].

Принцип екстериторіальності був застосований також при розгляді справи «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia*). В даній справі ЄСПЛ зазначив, що заява Молдови під час ратифікації нею Конвенції, про відсутність контролю над територією Придністров'я не є належним застереженням відповідно до змісту ст. 57 Конвенції. Суд, на підставі всіх матеріалів, які були в його розпорядженні, визнав, що Уряд Молдови, який є єдиним законним Урядом Республіки Молдова за міжнародним правом, не здійснював влади над частиною своєї території, яка пере-

буває під ефективним контролем МРП. Однак, навіть за відсутності ефективного контролю над Придністровським регіоном, Молдова все ж таки має позитивне зобов'язання за статтею 1 Конвенції вжити заходів, у рамках своєї влади та відповідно до міжнародного права, для захисту гарантованих Конвенцією прав заявників. Російська Федерація ЄСПЛ також визнана країною відповідачем, адже МРП перебуває під дієвим управлінням або принаймні під вирішальним впливом Росії і що, так чи інакше, незаконний режим в Придністров'ї вижив завдяки військовій, економічній, фінансовій та політичній підтримці з боку Росії [8].

Отже, за результатами розгляду справи ЄСПЛ розділив відповідальність між Молдовою та Російською Федерацією та постановив, що обидві держави-відповідачки мають сплатити компенсацію позивачу. Але необхідно підкреслити, що основна доля відповідальності за порушення Конвенції була покладена судом на Російську Федерацію, як на прямого порушника, в той час як відповідальність Молдови зумовлювалась тільки вжиттям недостатніх заходів для припинення порушення, і з цього можна зробити висновок, що у випадках, коли держава, частина території якої окупована, зможе довести, що нею були вжиті всі можливі заходи для недопущення порушення, така держава відповідальності не нестиме [9].

Щодо юрисдикції ЄСПЛ в часі то слід зазначити, що вона визначається датою набрання чинності Конвенцією для держави – відповідача у справі. При цьому термін набрання чинності відраховується не від дати ратифікації Конвенції, а з дня депонування ратифікаційної грамоти держави – учасниці, тобто з дня здачі її на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

За загальним правилом ЄСПЛ не розглядає подані заяви щодо фактів порушення прав людини, які відбулись до моменту набрання чинності Конвенції для держави – відповідача. Проте практика ЄСПЛ свідчить, що виняток можуть становити заяви, в яких йдеться про триваючі порушення: коли початкові факти порушення, відображеного в заяві, мали місце до дати набрання чинності Конвенції для

держави – відповідача, але вони безпосередньо визначали стан заявника вже після зазначеної дати [10, с. 76]. Так, у справі «Совтрансавто-Холдинг проти України» (Sovtransavto Holding v. Ukraine) ЄСПЛ вирішував чи поширюється його компетенція *ratione temporis* на розгляд даної заяви, оскільки деякі факти мали місце до 11 вересня 1997 року, тобто до дати набрання чинності Конвенції для України. ЄСПЛ зазначив, що заявник скаржився не на позбавлення його власності як такої, що, без сумніву, є одномоментним актом, а на втрату контролю над діяльністю та майном ЗАТ «Совтрансавто-Луганськ» в результаті знецінення його акцій та на відсутність адекватної компенсації після ліквідації цього товариства. У зв'язку з цим ЄСПЛ зауважив, що знецінення акцій заявника становило процес, розтягнутий у часі, який складався з трьох етапів і закінчився ліквідацією товариства «Совтрансавто-Луганськ». Ці три етапи відбувалися за однією і тією ж схемою. Суд у своєму рішенні вказав, що сукупність фактів, їх послідовність створили тривалу ситуацію, в якій заявник знаходився довгий час у зв'язку з відсутністю адекватної компенсації. За цих обставин ЄСПЛ визначив, що той факт, що частина обставин цієї справи мала місце до критичної дати, не дає підстав констатувати відсутність компетенції *ratione temporis* розглядати скаргу заявника за статтею 1 Протоколу № 1 [11].

Кінцевим проміжком часу юрисдикції ЄСПЛ в часі для Високої Договірної Сторони визначається моментом денонсації Конвенції. Відповідно до статті 58 Конвенції держава – учасниця може денонсувати Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші держави – учасниці. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності [1]. Також слід зазначити, що країна, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною Конвенції.

Враховуючи викладене вище цілком логічним на сьогоднішній день є питання чи є сенс звертатися із заявами до ЄСПЛ державою – відповідачем в яких є Російська Федерація. В даному контексті слід зазначити, що Рада Європи виключила Російську Федерацію зі свого складу одразу після широкомасштабного вторгнення російської армії на територію України. 25 лютого членство РФ в організації було призупинене, а 15 березня з ініціативи України та Польщі Рада Європи ухвалила остаточне рішення.

Вже 22 березня 2022 року ЄСПЛ ухвалив резолюцію про наслідки припинення членства Російської Федерації в Раді Європи у світлі статті 58 Конвенції. В резолюції зазначено, що Російська Федерація перестає бути високою Договірною Стороною Конвенції з 16 вересня 2022 року, але ЄСПЛ залишає компетенцією розглядати заяви, спрямовані проти Російської Федерації щодо дій чи бездіяльності, які можуть становити порушення Конвенції, за умови, що вони мали місце до 16 вересня 2022 року [12].

Таким чином, ЄСПЛ може бути прийнята до розгляду заява проти держави до набрання чинності денонсації Конвенції. Прикладом є міждержавна справа за зая-

вою Данії, Норвегії та Швеції проти Греції поданої в квітні 1970 року. Слід зазначити, що Греція денонсувала Конвенцію 12 грудня 1969 року. Комісія прийняла до розгляду подану скаргу, вирішивши, що Греція все ще несе зобов'язання згідно з положеннями Конвенції, оскільки не сплинув шестимісячний строк після денонсації. Водночас Комісія призупинила розгляд даної скарги та повернулася до неї тільки після того, як Греція відновила статус держави – учасниці Конвенції в 1974 році [13, с. 287].

Отже, хоча ще у червні Державна дума Російської Федерації ухвалила, що Росія не буде виконувати рішення ЄСПЛ після виходу її з Ради Європи, більшість українських правозахисників, зокрема і Лебідь В. та Яворський В. зазначають, що безумовно потрібно звертатися. Усталеною є думка, що ЄСПЛ з часом розгляне всі справи де відповідачем є Російська Федерація і буде очікувати, що колись Росія сама їх виконає, оскільки обов'язок виконання рішень ЄСПЛ не має строків. Також рішення ЄСПЛ можуть бути враховані при розгляді справ іншими міжнародними органами, а саме: судом ООН, міжнародними арбітражами та у процесі розслідування міжнародних злочинів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101#Text
2. Бунчук О.Б. · Теоретичні та правові засади юрисдикції Європейського суду з прав людини. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). С. 332-346.
3. Мазур М.В. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: навчальний посібник. М. В. Мазур, Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Костицький. Луганськ. 2006. 600 с.
4. Протокол № 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікований Верховною Радою України від 05 жовтня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-13#Text
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «М проти Сполученого Королівства та Ірландії» від 13 грудня 1977 року. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b7004.html>
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кіпр проти Туреччини» від 10 травня 2001 року. URL: <https://rm.coe.int/16806b5964>
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лоїзиду проти Туреччини» від 18 грудня 1996 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Loizidu_vs_Turkey.pdf
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» від 08 липня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_344#Text

9. Плотніков О.В. Юрисдикція Європейського суду з прав людини щодо окупованих територій. *Academia*. URL: <https://www.academia.edu/8403194/%D0%AE%D1%80%D0%B8%D1%81%>

10. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця. 2021. 408 с.

11. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» від 25 липня 2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text

12. Резолюція Європейського суду з прав людини від 22 березня 2022 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22032>

13. Галкін І.Г. Особливості юрисдикції Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2014. No 4. С. 285 -288

REFERENCES:

1. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, pryiniata 1950 roku v Rymi, ratyfikovana Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy vid 17 lypnia 1997 roku [The Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101#Text [in Ukrainian].

2. Bunchuk O.B. (2022) Teoretychni ta pravovi zasady yurysdyksii Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Theoretical and legal foundations of the jurisdiction of the European Court of Human Rights]. *Naukovi perspektyvy*, 5(23), 332-346 [in Ukrainian].

3. Mazur M.V. (2006) Tlumachennia ta zastosuvannia Konventsii pro zakhyst prav liudyny u osnovopolozhnykh svobod Yevropeiskym sudom z prav liudyny ta sudamy Ukrainy: navchalnyi posibnyk. M. V. Mazur, R. Tahiiiev, A. S. Benitskyi, V. V. Kostyrytskyi [Interpretation and application of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by the European Court of Human Rights and the courts of Ukraine], Luhansk, 600 [in Ukrainian].

4. Protokol № 16 do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, ratyfikovanyi Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy vid 05 zhovtnia 2017 roku [Protocol No. 16 to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-13#Text [in Ukrainian].

5. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «M proty Spoluchenooho Korolivstva ta Irlandii» vid 13 hrudnia 1977 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «M v. United Kingdom and Ireland»]. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b7004.html> [in Ukrainian].

6. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Kipr proty Turechchyny» vid 10 travnia 2001 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Cyprus v. Turkey»]. URL: <https://rm.coe.int/16806b5964> [in Ukrainian].

7. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Loizidu proty Turechchyny» vid 18 hrudnia 1996 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Loizidou v. Turkey»]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Loizidu_vs_Turkey.pdf [in Ukrainian].

8. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Ilashku ta inshi proty Moldovy ta Rosii» vid 08 lypnia 2004 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case «Ilashku and others v. Moldova and Russia»]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_344#Text [in Ukrainian].

9. Plotnikov O.V. Yurysdyktsiia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny shchodo okupovanykh terytorii [Jurisdiction of the European Court of Human Rights over the occupied territories.]. *Academia*, URL: <https://www.academia.edu/8403194/%D0%AE%D1%80%D0%B8%D1%81%> [in Ukrainian].

10. Opolska N.M., Baboi A.M., Baboi V.S. (2021) Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny: navchalnyi posibnyk. Vinnytsia [International protection of human rights: a study guide. Vinnytsia]. 408 [in Ukrainian].

11. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «Sovtransavto-Kholdynh» proty Ukrainy» vid 25 lypnia 2002 roku [Decision of the European Court of Human Rights in the case of

«Sovtransavto-Holding» v. Ukraine»]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text [in Ukrainian].

12. Rezoliutsiia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 22 bereznia 2022 roku [Resolution of the European Court of Human Rights]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22032> [in Ukrainian].

13. Halkin I.H. (2014) Osoblyvosti yurysdyksii Yevropeiskoho sud u z prav liudyny [Peculiarities of the jurisdiction of the European Court of Human Rights]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 4, 285 -288 [in Ukrainian].